

<https://doi.org/10.54318/eip.2024.vc.365>**VANA COLIĆ¹**

vana.colic@vps.ns.ac.rs

MAGDALENA NINKOV²

magdalena.ninkov@vps.ns.ac.rs

ŠTA UTIČE NA FINANSIJSKU PISMENOST STUDENATA?

WHAT INFLUENCES UNIVERSITY STUDENTS' FINANCIAL LITERACY?

JEL KLASIFIKACIJA: A22, F02, G53

APSTRAKT:

Finansijska pismenost je od ključnog značaja za studente kako bi imali nesmetan i produktivan studentski život. Za što bolje razumevanje ličnih finansija, neophodno je razviti različite delove finansijske pismenosti, a to su finansijsko znanje, veštine, stavovi i ponašanje. U radu je definisan pojam i istaknut značaj finansijske pismenosti, kao i pojmova koji se smatraju njenim delom. Na osnovu prethodno sprovedenih istraživanja prikazani su najznačajniji faktori i način na koji utiču na nivo finansijske pismenosti studenata u evropskim zemljama, a to su socio – demografske karakteristike studenata, uticaj roditelja i studijski program koji pohađaju. Cilj ovog rada je da ukaže na značaj posedovanja finansijske pismenosti od strane studenata i da prikaže najznačajnije faktore koji utiču na finansijsku pismenost studenata u evropskim zemljama, a koji mogu predstavljati smernice za unapređivanje finansijske pismenosti studenata u Republici Srbiji.

KLJUČNE REČI:

FINANSIJSKA PISMENOST, STUDENTI, FAKTORI

1 Visoka poslovna škola strukovnih studija u Novom Sadu, Vladimira Perića - Valtera 4, 21102 Novi Sad, Srbija

2 Visoka poslovna škola strukovnih studija u Novom Sadu, Vladimira Perića - Valtera 4, 21102 Novi Sad, Srbija

ABSTRACT:

Financial literacy is critical for students to have a smooth and productive college life. For a better understanding of personal finances, it is necessary to develop different parts of financial literacy, namely: financial knowledge, skills, attitudes and behaviour. The paper defines the concept and importance of financial literacy, as well as concepts that are related to it. Based on previously conducted research, the most important factors and the way in which they affect the level of financial literacy of students in European countries are presented, namely the socio-demographic characteristics of students, the influence of parents and study program they attend. The aim of this paper is to emphasize the importance of financial literacy of students and to present the most important factors that affect financial literacy of students in European countries, which can represent guidelines for improving the financial literacy of students in the Republic of Serbia.

KEYWORDS:**FINANCIAL LITERACY, STUDENTS, FACTORS**

1. UVOD

Nestabilnosti na finansijskim tržištima uzrokovane pandemijom i ratovima, kao i prisustvo brojnih finansijskih inovacija, koje su se pojavile na savremenom finansijskom tržištu poslednjih decenija, naglašavaju potrebu za finansijskom pismenošću kao društveno korisnom³. Razumevanje kako dobro upravljati novcem je ključna životna veština potrebna za sve aspekte života⁴. Finansijska pismenost je od krucijalnog značaja, isto kao što je sposobnost čitanja i pisanja, naročito u 21. veku, dobu kada sreća ljudi zavisi od posedovanja materijalnih dobara i sklonosti pojedinaca da preterano troše novac⁵. U današnjim teškim ekonomskim uslovima, pojedinci se suočavaju sa složenim finansijskim odlukama, a finansijske greške napravljene u ranim fazama života mogu dovesti do velikih troškova u kasnijem životu. Studenti mogu biti u velikim dugovima studentskih kredita ili kreditnih kartica, što dovodi do smanjene štednje. Za studente, od kojih je većina počela da živi odvojeno od svoje porodice po prvi put u životu, izuzetno je važno da pravilno upravljaju svojim budžetom, kako bi imali nesmetan i produktivan studentski život⁶.

Cilj ovog rada je da ukaže na značaj posedovanja finansijske pismenosti od strane studenata i prikaže faktore koji utiču na nivo finansijske pismenosti studenata u evropskim zemljama, pružajući moguće smernice za unapređivanje finansijske pismenosti studenata u Republici Srbiji. U radu je, najpre, definisan pojam finansijske pismenosti i njena ključna komponenta, finansijsko znanje, pri čemu je istaknut značaj posedovanja finansijske pismenosti od strane studenata. Nakon toga su, na osnovu prethodno sprovedenih istraživanja u evropskim zemljama, prikazani najznačajniji faktori i način na koji utiču na nivo finansijske pismenosti studenata, a to su demografske karakteristike studenata, uticaj roditelja i studijski program koji pohađaju. Na kraju rada su predstavljeni glavni zaključci i moguće smernice za unapređenje finansijske pismenosti studenata u Republici Srbiji.

2. POJAM I ZNAČAJ FINANSIJSKE PISMENOSTI

Postoji mnoštvo definicija o tome šta finansijska pismenost predstavlja. Jedna od najpotpunijih je definicija koju daje OECD (2020), a to je da finansijska pismenost predstavlja „kombinaciju svesti, znanja, veština, stavova i ponašanja neophodnih za donošenje dobrih finansijskih odluka i konačno postizanje individualnog finansijskog blagostanja“⁷. Sa druge strane, finansijska pismenost se može definisati kao „poznavanje osnovnih ekonomskih i finansijskih koncepata, kao i sposobnost korišćenja tog znanja i drugih finansijskih veština za upravljanje finansijskim resursima efikasno za ceo život finansijskog blagostanja“⁸.

3 Zaimovic et al (2023); Đorić (2020)

4 Moreno-Herrero et al (2018)

5 Palimaka (2020)

6 Kendirli et al (2021)

7 OECD (2020), p. 43

8 Kozina & Ponikvar (2015), p. 242

Iz prethodnih definicija može se videti da je za što bolje razumevanje ličnih finansija, neophodno razviti različite delove finansijske pismenosti, a to su: finansijsko znanje, finansijske veštine i stavovi, i finansijsko ponašanje⁹. Finansijsko znanje predstavlja „integralnu dimenziju finansijske pismenosti, ali nije ekvivalentno njoj“¹⁰, ono se može definisati kao poznavanje osnovnih finansijskih pojmova i koncepata neophodnih za svakodnevno funkcionisanje u društvu¹¹. Posedovanje finansijskog znanja je ključni element za donošenje pravilnih finansijskih odluka i od suštinskog je značaja za finansijsko blagostanje. Finansijski obrazovani ljudi sposobni su da ostvare svoje finansijske ciljeve i da se zaštite od ekonomskih šokova¹². Kod finansijske pismenosti postoji dodatna dimenzija primene, a to podrazumeva da pojedinac mora imati dovoljno samopouzdanja da koristi svoje finansijsko znanje kako bi doneo finansijsku odluku¹³.

Prethodna dominacija gotovine u svakodnevnim plaćanjima postepeno se zamenjuje plaćanjem karticama i onlajn, povećava se broj finansijskih usluga, osiguranja i investicionih šema. Za stvaranje osećaja finansijske sigurnosti potrebno je sve više znanja i veština pravilnog odabira i upravljanja finansijama¹⁴. Međutim, finansijsko ponašanje se najverovatnije neće uspešno promeniti ako ono nije povezano sa verovanjima koja utiču na ponašanje. Neophodan je sistematski pristup kako bi se došlo do opšteg povećanja finansijske pismenosti¹⁵. Ne samo poboljšanje nivoa finansijskog znanja, već i poboljšanje stavova prema finansijskim pitanjima povećava sklonost ka poželjnom finansijskom ponašanju kao što su blagovremeno plaćanje računa i održavanje uravnoteženih budžeta¹⁶.

Analizirajući pojam finansijske pismenosti, zaključuje se da postoji niz koristi od finansijske pismenosti i nedostataka od finansijske nepismenosti. Neke od koristi visokog nivoa finansijske pismenosti su manje naknade i provizije na kreditnim karticama, veći prinosi na ulaganja, ranije planiranje štednje za penziju i manja zaduženost. Najveći nedostaci finansijske nepismenosti koji se ističu jesu problemi sa transakcionim troškovima, većim dugovima, većom kamatom na kredit i višim pozajmljivanjem, a manjom štednjom¹⁷. Razumevanje finansijskih koncepata od strane studenata i njihov nivo finansijske pismenosti je važan faktor koji određuje način na koji će prevazići finansijske probleme i upravljati novcem¹⁸.

Iz perspektive finansijske industrije, unapređenje finansijske pismenosti je izuzetno važno zbog toga što su njihovi najznačajniji klijenti finansijski pismeni ljudi, a povećana tražnja za finansijskim proizvodima znači unapređenje poslovanja. Iz perspektive individualnih učesnika na finansijskom tržištu, finansijska pismenost povećava samozaštitu, smanjuje rizik od pogrešnih odluka, povećava svesnost i znanje o planiranju sopstvenog blagostanja¹⁹. Obzirom da studenti mogu biti sledeća generacija preduzetnika, promovisanje

9 Pavković et al (2018)

10 Kozina & Ponikvar (2015), p. 242

11 Aydin & Akben Selcuk (2019)

12 Philippos & Avdoulas (2020)

13 Kozina & Ponikvar (2015)

14 Zéman et al (2023)

15 Kozina & Ponikvar (2015)

16 Aydin & Akben Selcuk (2019)

17 Stanisavljević (2016)

18 Ergün (2018)

19 Stanisavljević (2016)

finansijske pismenosti moglo bi uticati na nivo preduzetništva, jer može doprineti podsticanju i motivisanju preduzetničkog ponašanja. Poboljšanjem nivoa planiranja i razumevanja finansijskih odgovornosti, finansijski pismen preduzetnik poboljšava svoje odluke o ulaganjima i uklanja potencijalnu prepreku svom uspehu²⁰.

Za sticanje finansijske pismenosti, za studente je od izuzetnog značaja finansijsko obrazovanje, koje OECD (2005) definiše kao „proces kojim finansijski potrošači poboljšavaju svoje razumevanje finansijskih proizvoda, koncepata i rizika i, kroz informacije, uputstva i/ili objektivne savete, razvijaju veštine i samopouzdanje da postanu svesniji finansijskih rizika i mogućnosti, da donesu informisane izbore, da znaju gde da se obrate za pomoć i da preuzmu druge delotvorne akcije da poboljšaju svoje finansijsko blagostanje”²¹. Finansijska edukacija vodi većoj svesnosti i povećanom znanju, jačoj zaštiti potrošača i većem poverenju u usluge finansijskog sistema. Znanje studenata o finansijama treba da se unapređuje kako bi bolje razumeli mogućnosti koje se pružaju na finansijskom tržištu, i koji su najbolji načini za iskorišćavanje tih mogućnosti²². Finansijski pismeni studenti sposobni su da se nose sa neočekivanim finansijskim šokovima²³.

3. ZNAČAJNI FAKTORI KOJI UTIČU NA NIVO FINANSIJSKE PISMENOSTI STUDENATA

Neki od značajnih faktora koji utiču na nivo finansijske pismenosti studenata u zemljama Evropske Unije jesu socio – demografske karakteristike²⁴, roditeljski uticaj²⁵ i studijski program²⁶.

Nivoi finansijske pismenosti značajno variraju u zavisnosti od socio-demografskih karakteristika²⁷. Postoje jaki dokazi o rodним razlikama u finansijskoj pismenosti, kao i u investicionom ponašanju i stavovima prema riziku, koje su određene obrazovanjem, finansijskim iskustvom i osobinama ličnosti, kao što su samopouzdanje, motivacija, finansijska anksioznost. Veća finansijska pismenost znači i više uključenosti u finansije. Pored finansijske pismenosti, na finansijsku uključenost deluju i socio-demografski faktori, obrazovanje i samoefikasnost²⁸.

Istraživanje sprovedeno u Portugalu pokazalo je da kako starost studenata raste, tako se povećava i njihova finansijska uključenost. Studenti mlađi od 20 godina uglavnom poseduju dva do tri finansijska proizvoda, dok oni stariji od 25 godina imaju značajno finansijsko učešće koje karakteriše posedovanje četiri ili više finansijskih proizvoda. Studenti

20 Rodrigues et al (2012)

21 OECD (2005), p. 4

22 Stanisavljević (2016)

23 Philippas & Avdoulas (2020)

24 Anđelinović et al (2016); Ergün (2018); Palimaka (2020)

25 Aydin & Akben Selcuk (2019); Ergün (2018); Kozina & Ponikvar (2015); Rodrigues et al (2012)

26 Anđelinović et al (2016); Aydin & Akben Selcuk (2019); Ergün (2018); Kozina & Ponikvar (2015); Palimaka (2020); Rodrigues et al (2012)

27 Karaa & Kuğu (2016)

28 Zaimovic et al (2023)

koje roditelji ne izdržavaju finansijski, uglavnom poseduju više finansijskih proizvoda od studenata koje roditelji finansijski izdržavaju. Najpopularniji finansijski proizvodi među studentima u Portugalu su bankovni računi, debitne kartice i oročeni depoziti²⁹.

Pored toga, istraživanje sprovedeno u Turskoj pokazalo je da studenti čiji roditelji imaju veća primanja imaju više finansijskog znanja. To može biti zato što imućnije porodice češće razgovaraju o finansijskim pitanjima sa svojom decom. Oni sa većim budžetom imaju tendenciju da pokazuju poželjnija finansijska ponašanja, što sugeriše važnost prepoznavanja uloge novca kao suštinske komponente finansijskog planiranja i raspodele ličnih sredstava³⁰. Može se očekivati da će se finansijska pismenost povećati ako se nivo blagostanja poveća. Nizak nivo prihoda roditelja može uticati na poboljšanje osećaja odgovornosti studenata za njihovo finansijsko ponašanje³¹.

Takođe, pojedinci koji više razmišljaju o sadašnjem finansijskom stanju, imaju više negativnih finansijskih stavova od onih koji više razmišljaju o budućnosti. Stanovnici Turske imaju vremensku perspektivu koja je orijentisana na sadašnjost, što može imati negativan uticaj na finansijske stavove i imati posledice na dugoročne finansijske proizvode kao što su hipoteke i penzioni fondovi. To se može prevazići promovisanjem koristi planiranja i pripreme za budućnost³².

Kada se posmatra razlika između studenata muškog i ženskog pola, rezultati istraživanja sprovedenog u Poljskoj pokazuju da studentkinje obično niže samoprocenjuju nivo znanja u oblasti finansija. Pri tom, studentkinje su pokazale manje znanja u oblasti finansija od studenata muškog pola, što znači da su to tačno procenile. Razlika između subjektivne procene nivoa znanja i objektivnih rezultata testa nije statistički značajna. Ipak, ova tema izaziva radoznalost i trebalo bi je dalje proučavati³³. Istraživanje sprovedeno u osam evropskih zemalja, među kojima je i Poljska, pokazalo je da je veća verovatnoća da će studentkinje biti manje upućene u ličnu finansijsku pismenost od studenata muškog pola. Finansijska socijalizacija u kući može biti podložna rodnoj pristrasnosti. Ovakva situacija u toku vremena čini da se nivo finansijske pismenosti razlikuje među polovima³⁴.

Isto istraživanje pokazalo je da je nivo finansijske pismenosti u Rumuniji niži nego u Centralnoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi. Rumunija ima velika ruralna područja i mnogi ljudi su daleko od bilo kog pružaoca finansijskih usluga, a mali deo stanovništva učestvuje u finansijskom sistemu. Studenti iz Rumunije su imali nizak procenat tačnih odgovora na pitanja vezana za finansije. Turska je bila još jedan nizak rezultat u pogledu ličnih finansija. U Turskoj pokazalo se da nezaposleni, domaćice i studenti imaju najniži nivo finansijske pismenosti. Istraživanje je takođe pokazalo da su navedene grupe imale najmanje pristupa finansijskim proizvodima³⁵.

Treba istaći da se roditeljski uticaj na temu novca, od strane studenata, doživljava kao važan i pozitivan. U istraživanju sprovedenom u Portugalu, većina studenata priznaje

29 Rodrigues et al (2012)

30 Aydin & Akben Selcuk (2019)

31 Ergün (2018)

32 Aydin & Akben Selcuk (2019)

33 Palimaka (2020)

34 Ergün (2018)

35 Ergün (2018)

da su ih roditelji naučili kako da rukuju novcem, prepoznaju da su njihovi roditelji često zabrinuti za novac i ne smatraju da ih roditelji isključuju iz tema vezanih za novac. Studenti prepoznaju važnost novca u životima roditelja i podele sa svojom decom o novcu i plaćanju računa. Takođe, shvatili su uticaj i ponašanje njihovih roditelja vezanih za probleme sa novcem, budžetom i štednjom. Novac je važan i to je problem koji se deli sa porodicom³⁶. Počevši od porodice, najmoćnijeg agenta socijalizacije, ona treba da ima pozitivne stavove o novcu. Kreatori politike treba da teže da promene negativnu percepciju novca koja je preovlađujuća u konzervativnom i religioznom društvu poput Turske gde je većina stanovništva muslimanske veroispovesti, a materijalizam se smatra nečim što treba izbegavati³⁷.

Porodice imaju veliki uticaj na finansijsko ponašanje studenata po pitanju upravljanja novcem. Uključenost roditelja suštinska je komponenta za unapređenje finansijske pismenosti. Pored toga, izgradnja finansijskog obrazovanja od ranog uzrasta omogućava deci da steknu veštine i razviju odgovorno finansijsko ponašanje tokom svake faze svog obrazovanja³⁸. Pored toga, vršnjaci i kolege studenata imaju veliki uticaj na procenu njihovog finansijskog zadovoljstva i blagostanja. Uticaj vršnjaka igra važnu ulogu u oblikovanju štednog ponašanja studenata, pored uticaja porodične i finansijske pismenosti. Sigurnost, mišljenje prijatelja i porodice, kvalitet i složenost usluge su najvažniji faktori finansijske odluke³⁹.

Izuzetno je važan podatak da finansijska pismenost studenata varira u odnosu na studijski program koji pohađaju. Finansijska pismenost se u velikoj meri razlikuje zavisno od studijskog programa, a razlike su verovatno povezane sa razlikama u izloženosti finansijskim i/ili ekonomskim kursevima⁴⁰. Finansijsko obrazovanje može dovesti do značajnog povećanja vremenske konzistentnosti što bi moglo dovesti do boljeg upravljanja finansijskim planovima, manje nedovoljne štednje i prezaduživanja⁴¹.

Promene u finansijskom ponašanju kao rezultat finansijskog obrazovanja povećavaju finansijsko blagostanje pojedinaca, što jasno pokazuje značaj finansijskog obrazovanja. Obrazovni programi povećavaju znanje potrošača i menjaju stavove i ponašanja pojedinaca u slučaju zaduživanja, trošenja i štednje. Istraživanja su pokazala da studenti poslovnih i ekonomskih smerova najčešće imaju visok nivo finansijske pismenosti⁴². Imajući u vidu da je finansijsko obrazovanje doživotni proces potrebno je više pažnje posvetiti finansijskim predmetima, kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju⁴³.

Rezultati istraživanja sprovedenog u Hrvatskoj ukazuju na veliku razliku u finansijskoj pismenosti između studenata koji su pohađali finansijski kurs tokom studija i onih koji nisu. Time se potvrđuje značaj finansijskih kurseva u okviru formalnog obrazovanja. Pokazala se velika heterogenost u finansijskoj pismenosti među studentima u šest različitih oblasti studija. Neophodno je posvetiti više pažnje finansijskim i ekonomskim pitanjima u okviru

36 Rodrigues et al (2012)

37 Aydın & Akben Selcuk (2019)

38 Ergün (2018); Moreno-Herrero et al (2018)

39 Ergün (2018)

40 Karaa & Kuğu (2016)

41 Ergün (2018)

42 Ergün (2018)

43 Kozina & Ponikvar (2015)

formalnog obrazovanja. Pohađanje finansijskih kurseva je u velikoj meri doprinelo finansijskoj pismenosti studenata, zajedno sa naučnim poljem koje takođe čini važan faktor. Uvidom u strukturu predmeta, zaključuje se da izuzetno veliki broj studenata završava formalno obrazovanje, a da se nikada nisu susreli sa osnovnim ekonomskim konceptima, koji će im sigurno biti potrebni u svakodnevnom životu. Zato imperativ treba da bude pronalaženje načina da se pokriju finansijske teme u neekonomskim studijama⁴⁴.

Mnogi studenti često imaju problema sa balansiranjem svojih finansija, što može biti povezano sa njihovim nedostatkom finansijskog znanja. To potvrđuju i mišljenja poslodavaca, mnogi poslodavci smatraju da njihovi zaposleni nisu dovoljno opremljeni finansijskim znanjem što dovodi do neadekvatnog upravljanja imovinom ili izračunavanja optimalnog rešenja. Potrebno je unapređivati i preusmeravati akademske nastavne planove i programe, posebno za neekonomske oblasti studija, tako da uključe neke finansijske teme⁴⁵.

Nivo finansijske pismenosti studenata povećava se tokom godina, od bruoša do studenata master studija⁴⁶. Studenti viših godina studija koji su učestvovali u istraživanjima sprovedenim u Turskoj, imaju bolje rezultate na testu iz finansijskog znanja od studenata nižih godina studija. To bi moglo biti zbog činjenice da su ovi studenti imali više mogućnosti da unaprede svoja znanja kroz kurseve i iskustva ili zbog veće motivacije za učenje o finansijskim stvarima jer su bliže postajanju finansijski nezavisnim nakon diplomiranja. Indikacije su da fakultetsko obrazovanje uopšte dovodi do višeg nivoa finansijske pismenosti⁴⁷.

Već pomenuto istraživanje sprovedeno u osam evropskih zemalja pokazalo je da je veća verovatnoća da će studenti osnovnih studija biti manje upućeni u finansije od studenata doktorskih studija. Studenti nižih nivoa studija pokazuju niži nivo finansijskog znanja. Takođe, veća je verovatnoća da će studenti sa neposlovnih smerova biti manje upoznati sa ličnim finansijama nego studenti sa poslovnog smera. Predmeti studenata koji se odnose na finansije imaju značajan uticaj na finansijsku pismenost u univerzitetskom obrazovanju. Veća je verovatnoća da će studenti koji su dobijali finansijske informacije sa društvenih medija biti manje upućeni od onih koji su dobili finansijske informacije sa univerzitetskog obrazovanja. Obavezni kurs o ličnim finansijama može biti efikasan u povećanju znanja studenata, ali samo ako se zahteva značajno izlaganje konceptima ličnih finansija. Postoji jaka i pozitivna veza između univerzitetskog obrazovanja i finansijske pismenosti. Ovaj rezultat ukazuje da iako većina studenata dobija finansijske informacije preko društvenih medija, novina i televizora, najefikasniji način da se poboljša finansijska pismenost studenata je univerzitetsko obrazovanje. Studenti koji ranije nisu pohađali nijedan kurs finansija bili su manje upućeni od onih koji su prethodno pohađali kurs finansija. Studenti koji su pohađali kurs o ličnim finansijama skloniji da se upuste u finansijski odgovorna ponašanja kao što su štednja, budžetiranje i ulaganje⁴⁸.

44 Pavković et al (2018)

45 Palimaka (2020)

46 Ergün (2018)

47 Aydin & Akben Selcuk (2019); Gok & Ozkale (2019); Kendirli et al (2021)

48 Ergün (2018)

4. ZAKLJUČAK

Veoma je zabrinjavajuće da mladi ljudi širom sveta ne razumeju osnovne finansijske koncepte⁴⁹. Ne dobijaju odgovarajuće znanje tokom formalnog obrazovanja, ali ni od svojih roditelja, što dovodi do toga da mnogi mladi ljudi ne mogu adekvatno da učestvuju u društvu⁵⁰. U Republici Srbiji je nivo investiranja domaćinstava, između ostalog, definisan nivoom finansijske pismenosti njegovih članova⁵¹, što pokazuje veliki značaj rada na unapređenju finansijske pismenosti celokupnog stanovništva u Republici Srbiji, a posebno mladih.

Iz istraživanja posmatranih u ovom radu zaključujemo da samostalan život studenata podržava i poboljšava njihovu finansijsku pismenost, a veća finansijska pismenost povlači sa sobom i veću uključenost u finansije. Pozitivno je što se pokazalo da kako starost studenata raste da se tako povećava i njihova uključenost u finansije, obzirom da oni koji imaju najmanje pristupa finansijskim proizvodima imaju i najniži nivo finansijske pismenosti. Pored toga, planiranje i priprema za budućnost se pokazalo veoma korisnim za sticanje pozitivnih stavova o finansijama.

Međutim, većina studenata u evropskim zemljama nije zainteresovana za svoj penzioni plan. Smatraju da je penzija predaleko da bi se o njoj sada razmišljalo, a potrebna je samo starijim osobama. S druge strane, studente više zanimaju stope nezaposlenosti nego stope inflacije u njihovim zemljama, iako inflacija nije veliki problem u poređenju sa nezaposlenošću za većinu evropskih zemalja⁵². Gde postoji ovakva orijentisanost studenata na kratkoročne ciljeve, neophodno je promeniti. Smatramo da treba početi od negovanja pozitivnih stavova o finansijama unutar porodice, jer se uključenost roditelja u finansijsko opismenjavanje pokazalo kao ključno za unapređenje finansijske pismenosti studenata. Pored toga, finansijsko obrazovanje povećava znanje, menja stavove i ponašanje.

Javni kreatori politike i obrazovne institucije mogu razviti programe koji su dizajnirani da unaprede nivo znanja i neguju pozitivne finansijske stavove. Ovi programi, u obliku kurseva i seminara, mogu biti od ključnog značaja za poboljšanje finansijskog zdravlja pojedinaca. Štaviše, mogli bi pomoći mladima da neguju sposobnost upravljanja svojim ličnim finansijama i promovišu pozitivne finansijske stavove koji ističu vrednost štednje nasuprot trošenju novca. Prosvetni radnici treba da se fokusiraju na prikazivanje novca kao ne-zlog entiteta kako bi se podstaklo poželjno finansijsko ponašanje. Pomaganje adolescentima da udobno razgovaraju o pitanjima novca smatra se početnim korakom za uspostavljanje poželjnih finansijskih praksi⁵³.

Najvažnijim rezultatom do kojeg su došla istraživanja posmatrana u ovom radu smatramo rezultat da društveni mediji nisu efikasni za sticanje dobrih veština o ličnim finansijama u poređenju sa univerzitetskim obrazovanjem. Finansijsko obrazovanje je doživotni proces, a kao najefikasniji način za poboljšanje finansijske pismenosti studenata pokazalo

49 Zaimovic et al (2023)

50 Fabris & Luburić (2016)

51 Martin (2019)

52 Ergün (2018)

53 Aydin & Akben Selcuk (2019)

se finansijsko obrazovanje u okviru studijskog programa koji pohađaju. Povećanje broja finansijskih kurseva u studijskim programima u Republici Srbiji moglo bi proizvesti pozitivne rezultate za svest studenata o važnosti finansijske pismenosti.

Finansijsko obrazovanje treba da se zasniva na znanju, mišljenju i odnosu prema novcu⁵⁴. Cilj obrazovanja studenata za sticanje finansijske pismenosti treba da se zasniva na negovanju njihove sposobnosti da analiziraju i rešavaju probleme u stvarnom životu, kao što su štednja, investicije, pozajmljivanje, potrošnja, upravljanje bogatstvom i planiranje penzija⁵⁵. S obzirom na velike razlike među mladima, u pogledu njihovih stavova o finansijama, finansijsko obrazovanje mora zadovoljiti potrebe studenata sa različitim finansijskim znanjima, veštinama i sposobnostima⁵⁶.

Istraživanja posmatrana u ovom radu pokazala su da studenti poslovnih i ekonomskih smerova najčešće imaju visok nivo finansijske pismenosti, što jasno pokazuje značaj finansijskih kurseva tokom studija. Međutim, veliki broj studenata u Republici Srbiji završava studijske programe u kojima nema nijedan predmet iz finansijske oblasti na kojem bi stekli znanja koja će im biti potrebna u svakodnevnom životu. Smatramo da je neophodno pronaći način da se finansijske teme uključe u neekonomskim i neposlovnim studijskim programima u nas.

Kao što su autori Fabris i Luburić (2016) naveli, izrada nacionalnog programa finansijskog obrazovanja je polazna osnova za ostvarivanje finansijske pismenosti mladih, ali i celokupnog stanovništva, i neophodno je voditi nacionalnu kampanju za podizanje finansijske pismenosti mladih⁵⁷. Potrebno je razmotriti mogućnost razvoja odgovarajućeg kurikuluma kojim bi se postigao kontinuitet u finansijskom obrazovanju. Pri tom, uvod u finansijske teme treba pažljivo razmotriti, sadržaj mora biti prilagođen razumevanju pojedinca i stepenu kognitivnog razvoja pojedinca na različitim nivoima obrazovanja. Srednje škole i fakulteti treba da razmotre različite obrazovne strategije putem kojih studenti mogu dobiti relevantne, objektivne, nepristrasne, blagovremene informacije i pomoć u pronalaženju širokog spektra odgovora⁵⁸.

Država treba da stvori uslove za dobrobit svojih građana, koje zavisi od finansijskog blagostanja. Zato je za rešavanje budućih izazova, kao što su prezaduženost, smanjen kvalitet života i buduća smanjenja penzija, neophodna finansijska edukacija ceokupne populacije. Pored lične koristi, finansijsko blagostanje bi unapredilo rad i stabilnost finansijskog sistema⁵⁹.

54 Zaimovic et al (2023); Zéman et al (2023)

55 Zou et al (2021)

56 Zéman et al (2023)

57 Fabris & Luburić (2016)

58 Kozina & Ponikvar (2015)

59 Philippas & Avdoulas (2020)

LITERATURA

Anđelinović, M., Pavković, A., & Mišević, D. (2016) „Mjerenje financijske pismenosti studenata Sveučilišta u Zagrebu“ *EFZG Working Paper Series*, Vol. 10, Pp. 1–20

Aydin, A. E., & Akben Selcuk, E. (2019) „An investigation of financial literacy, money ethics and time preferences among college students: A structural equation model“ *International Journal of Bank Marketing*, Vol. 37(3), Pp. 880–900. <https://doi.org/10.1108/IJBM-05-2018-0120>

Ergün, K. (2018) „Financial literacy among university students: A study in eight European countries“ *International Journal of Consumer Studies*, Vol. 42, Pp. 2–15. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12408>

Fabris, N., Luburić, R. (2016) „Financial education of children and youth“ *Journal of Central Banking Theory and Practice*, Vol. 2, Pp. 65-79. <https://doi.org/10.1515/jcbtp-2016-0011>

Gok, I. Y., & Ozkale, A. (2019) „Testing the Influence of College Education on the Financial Literacy Level of University Students in Turkey“ *E-Journal of Business Education & Scholarship of Teaching*, Vol. 13(1), Pp. 46–58. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1239140>

Dorić, Ž. (2020) „Financial innovations in modern financial system – Analytical basics and practical aspects“ *Ekonomске ideje i praksa*, Vol. 38, Pp. 81-107

Karaa, I. E., & Kuğu, T. D. (2016) „Determining advanced and basic financial literacy relations and overconfidence, and informative social media association of university students in Turkey“ *Educational Sciences: Theory & Practice*, Vol. 16(6), Pp. 1865–1891. <https://doi.org/10.12738/estp.2016.6.0415>

Kendirli, S., Selcuk Kaya, M., & Isleyen, A. (2021) „Determination of Financial Literacy Level: A Study on Hitit University Faculty of Economics and Administrative Sciences Students“ *Journal of Economic Development, Environment and People*, Vol. 10(4), Pp. 29–41. <https://doi.org/10.26458/jedep.v10i4.714>

Kozina, F. L., & Ponikvar, N. (2015) „Financial literacy of first-year university students: The role of education“ *International Journal of Management, Knowledge and Learning*, Vol. 4(2), Pp. 241–255. www.issbs.si/press/ISSN/2232-5697/4_241-255.pdf

Martin, V. (2019) „Household investment possibilities in Serbia“ *Ekonomске ideje i praksa*, Vol. 35, Pp. 61-74

Moreno-Herrero, D., Salas-Velasco, M., & Sánchez-Campillo, J. (2018) „Factors that influence the level of financial literacy among young people: The role of parental engagement and students' experiences with money matters“ *Children and Youth Services Review*, Vol. 95, Pp. 334–351. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.10.042>

OECD (2005) „*Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness*“ Recommendation of the Council. Paris: OECD.

OECD (2020) „*PISA 2018 Results (Volume IV): Are Students Smart about Money?*“ Paris: PISA, OECD Publishing.

Palimaka, K. (2020) „Financial literacy of students - The case study of UITM in Rzeszow, Poland“ *Financial Internet Quarterly*, Vol. 16(3), Pp. 106–118. <https://doi.org/10.2478/fiqf-2020-0021>

Pavković, A., Anđelinović, M., & Mišević, D. (2018) „Measuring financial literacy of university students“ *Croatian Operational Research Review*, Vol. 9, Pp. 87–97. <https://doi.org/10.17535/crorr.2018.0008>

Philippas, N. D., & Avdoulas, C. (2020) „Financial literacy and financial well-being among generation-Z university students: Evidence from Greece“ *European Journal of Finance*, Vol. 26(4–5), Pp. 360–381. <https://doi.org/10.1080/1351847X.2019.1701512>

Rodrigues, C. S., Vieira, F. D., Amaral, A. M. P. da S., & Martins, F. V. (2012) „Financial literacy of university students“ *Academic Conferences and Publishing International*. <https://hdl.handle.net/1822/21813>

Stanisavljević, M. (2016) „Finansijska pismenost studenata tehničkih nauka“ 6. međunarodna konferencija *Tehnika i informatika u obrazovanju, 28-29. maj 2016*, Fakultet tehničkih nauka, Čačak, Srbija.

Zaimovic, A., Torlakovic, A., Arnaut-Berilo, A., Zaimovic, T., Dedovic, L., & Nuhic Meskovic, M. (2023) „Mapping Financial Literacy: A Systematic Literature Review of Determinants and Recent Trends“ *Sustainability*, Vol. 15(9358). <https://doi.org/10.3390/su15129358>

Zéman, Z., Kálmán, B. G., Bárczi, J., & Pataki, L. (2023). „The Evolution of University Students' Financial Attitudes and Their Role in the Sustainability of Personal Finances“ *Sustainability*, Vol. 15(6385) <https://doi.org/10.3390/su15086385>

Zou, X., Zhou, X., Zhang, C., & Ke, R. (2021). „Reform of Teaching Mode for College Students Financial Literacy Training under General Education: Taking Yangtze University as an Example“ *Asian Agriculture Research*, Vol. 13(4), Pp. 48–50, 55. <https://doi.org/10.19601>
